

Literatuur bij slavernij:

- [1] "De Kauri-schelp" Tribale K&C'13
Jaargang 1–juni-G.Mateusen,p 9
- [2] "A Biography of the Continent",
John Reader, 1977, p.391-403
- [3] "Kauris-ein internationales Geld"
C.Wirtz, tijdschrift "Mare" 2-'97
- [4] hoewel de naam 'koelie' meestal
wordt uitgelegd als 'inlandse
dagloner', wordt hij ook wel
omschreven als 'loonslaaf'
< www.woorden-boek.nl >
- [5] de naam Rhemrev was ontstaan
door 'omkering', een in die tijd
gebruikelijke nomenclatuur :
Als een Indische vrouw /
/ concubine een zoon kreeg van
een blanke man, dan mocht deze
(soms) diens familienaam dragen,
maar dan wel 'omgekeerd'.
De zoon van dhr. Vermehr
'mocht' dus Rhemrev heten.
- [6] 'Schrikbewind in de tropen'
Hans Moll in NRC 19-04-2001
- [7] Winkler Prins encyclopedie 1973
- [8] Wikipedia
- [9] 'Wereld anno 2013 telt bijna 30
miljoen slaven' NRC 18-10-2013
F.van Straaten & M.Garschagen
- [10] 'Slavernij blijft prima business',
Trouw 2013-08-07 N.Posthumus
- [11] <http://prisonmake.clearfix.be/>
- [12] Art Bakongo-Statuaire en pierre
sculptée',R.Lehuard, 1203,2006
- Afbeeldingen :
- 1 – Atlant.slave trade,P.D.Curtin'69
- 2 – Vrijverklaarde slavenfamilie,
olieverf op panel. partic.coll.
- 3 – Bozo Peulvrouw, partic.coll.
- 4 – foto 'The Observer' –
artiest onbekend
- 5 & 19 - coll.galerie Alain Lecomte
- 6 – handboeien Mali, partic.coll.
- 7 – ijzeren 'toom' Mali, partic.coll.
- 8 – 'toom', Wikipedia
- 9 – Fang brons, partic.collectie
- 10 tm 14 – 17 & 18 - 20 tm 22 -
24 & 25 :collectie Gi Mateusen
- 15 en 16 – 23 & 26 : partic.collectie
- Foto's :** 2, 3, 5, 6, 7, 9, 15, 16,
23, 26 door M.Hofkamp
- Foto's 10 tm 14 - 17 tm 22 - 24 & 25
door Gi Mateusen

Reacties op 'hermafroditisme' in het september-nummer

In het septembernummer heb je over
"Hermafroditisme" kunnen lezen,
dat het een archetypische verbeelding
zou zijn. *"Uiteindelijk wijst ook de
Grieks-Romeinse mythologie daar op.
Archetypie als verklaring zou beteke-
nen, dat dit fenomeen door nog veel
meer volken en culturen uitgebeeld zal
zijn. Maar dan moet je er oog voor
krijgen, want tweeslachtigheid valt
veelal niet direct op en je ziet het dus
vaak pas in tweede instantie"*. Op die
"archetypische verbeelding" gaat
Nienke Essed in dit nummer wat
dieper in.

Een van de mensen, die reageerden
op de zinsnede "dat zou betekenen,
dat dit fenomeen door nog veel meer
volken en culturen uitgebeeld zal
zijn", was **Rob Aussen**. Hij beschikt
over een Asmat 'maternité', die ook
al in het boekje 'Asmat kunst'
(1976 – fig 70) van **Jacques Hoog-
erbrugge** e.a. staat afgebeeld. De
zwart-wit foto in dat boek is in een
gebruikelijk '¼ profiel' genomen (afb
1), waarmee het genitaal echter goed-
deels onzichtbaar blijft. Maar het
beeld zelf bekijkend blijkt het inder-
daad een 'overcomplete maternité',
namelijk mét flinke penis, zodat je
evengoed over 'paternité' zou kun-
nen spreken. Daarom laten we bij
deze een '½ profiel' opname van dit
beeld zien (afb 2).

Van de heer Hoogerbruggen zelf
ontvingen we een exemplaar van dit
boekje, met daarin nóg een afbeel-
ding (figuur 9 = afb 3) met vrouwen-
borsten plus penis afgebeeld. En in
figuur 100 van dat boekje (sagobakje
= afb 4) is een duidelijke vulva te zien
in een figuurtje zonder borsten. Of
dit laatste ook op hermafroditisme
duidt, is de vraag, want een geslachts-
kenmerk dat níét is afgebeeld biedt
toch minder duidelijkheid dan expliciet
afgebeelde geslachtskenmerken
als borsten, penis of baard. Deze
hermafroditische beelden bekijkend,
ben ik dan toch ook weer benieuwd,

of de huidige Asmat bevolking deze
tweeslachtigheid nu nog als mytisch
zou (her)kennen, ergens in dat grote
gebied?

Kort nadien kreeg ik onverwacht een
hermafroditisch beeld uit Nieuw
Ierland (afb 5) te zien, een eiland in
de Stille Oceaan ten noorden van
Papua New Guinea, hemelsbreed zo'n
1.500 km (inclusief het Sneeuw-
gebergte) verwijderd van de Asmat.
Dit was in het Naturhistorisches
Museum, dat met onze Duitse zus-
tervereniging in Neurenberg werd
bezoekt. Fascinerend, die gedachte
van 'archetypie', die wel op móét
komen bij zulke vergelijkbare mythi-
sche verbeeldingen in Oceanië, zo'n
12.000 km verwijderd van Afrika,
zonder daar ooit contact mee gehad
te hebben, evenmin overigens als met
de mytische culturen in ons eigen
continent.

Er zullen ongetwijfeld nog meer
hermafroditische beelden uit nog an-
dere culturen gemeld worden. Wel-
licht vinden we daar dan weer een
plekje voor in een volgend nummer.

Een andere opmerking betreft de
opbouw van het verhaal, dat via ver-
gelijkingen en voorbeelden terecht
kwam bij archetypie als verklaring
voor deze wonderlijke vorm. Dat
aspect pikte **Koos Zwijs** (en wel-
licht anderen mét hem) er in eerste
instantie niet uit op. Pas na herlezing
merkte hij, dat hij in dit artikel 'op
het verkeerde been had gestaan'. Hij
schrijft :

*"In de laatste alinea's geef je aan dat
het de bedoeling is om een archetypisch
verschijnsel onder de aandacht te bren-
gen. Daarvoor had ik echter al zoveel
andere informatie gelezen, dat ik de
afsluiting als een soort wens heb opge-
vat. Door in het artikel heel veel na-
druk te leggen op een vergelijking met
de werkelijkheid zoals een foto van een
hermafrodit en de plaats van dit ver-
schijnsel binnen de humane biologie,*

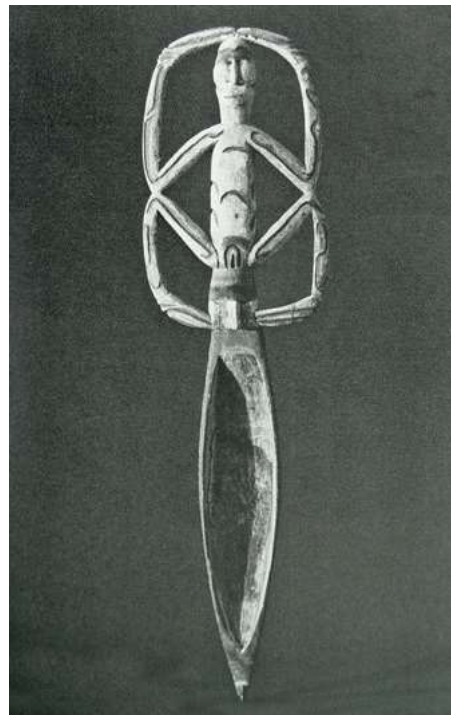
Afb 1 - uit boek 'Asmat kunst' fig 70 - h 57 cm

afb 2 - maternité/paternité - zelfde beeld als afb 1

afb 3 - 'Asmat Kunst' fig 9 - h?

afb 4 - 'Asmat Kunst' fig 100 - h 81

afb 5 - Nw Ierland, hout, ca. h 80 cm

vervolg 'reacties op hermafroditisme'

beschrijvingen van type borsten en de impact van afwijkende seksualiteit binnen een samenleving, naast het geslacht als identiteitskenmerk, de gender problematiek in diverse landen en het gebruik van het begrip afbeelding bij tweeslachtigheid, bracht mij op de interpretatie dat het hier gaat om een weergave van de werkelijkheid.

Er is niet veel bekend over het verschijnsel hermafroditisme binnen de etnografica, maar één ding is duidelijk: de genoemde Afrikaanse tradities kennen een conceptueel uitgangspunt voor het maken van beelden. Het gaat om het verbeelden van een concept, een gedachtegang van ideeën. Ook in Afrika kunnen ze heel goed realistische beelden maken, die de werkelijkheid weergeven. Je hoeft maar te kijken naar een Luba beeld om te zien dat deformaties en stileringen een doel dienen. Als je zo nauwkeurig kunt beeldhouwen is het niet moeilijk om de werkelijkheid precies weer te geven. Dat dit niet gerealiseerd wordt, heeft te maken met een bewuste keuze, om bepaalde zaken een nadruk te geven. Uiteraard binnen een bestaande traditie. Doordat gekozen is voor een inductieve opbouw van het betoog stond ik op het verkeerde been. Het artikel zou ook kunnen beginnen door hermafroditisme een plaats te geven naast beelden waarbij geen geslacht in beeld is gebracht. Dat zijn er veel. Bij zo'n uitgangspunt is ook duidelijk dat het een keuze is vanuit een concept en is het verschijnsel van archetypen meteen duidelijk te maken. Nu heb ik de tekst verkeerd geïnterpreteerd. Overigens onderken ik je probleem wel: de meeste mensen kijken globaal en zien details over het hoofd. Daarom is het aangeven van voorbeelden heel relevant."

Dank voor je toelichting, Koos. Met deze opmerkingen zullen we ook ons voordeel proberen te doen bij de opbouw van volgende artikelen. **Red.**

..... Bij de foto op het achterblad. ....

De foto's op het achter- en voorblad tonen een object uit de verzamelingen van 2 van onze leden. Elk verzamelend lid krijgt bij toerbeurt de gelegenheid om een voorwerp uit zijn verzameling op deze manier te exposeren. Een object waarmee hij/zij om welke reden dan ook een bijzondere band mee heeft. Over de reden daarvan wordt hieronder verteld. Voor het achterblad van deze editie is het woord aan : **Froukje Runia** :

Dit Yoruba "moeder met kind" beeldje is gesneden in november 1977 door Joseph Agbana, beeldsnijder uit het dorpje Aje-Ekan aan de weg van Ilorin naar Lokoja in Kwara State, Nigeria. Ik heb een bijzondere band met dit beeldje. Joseph heeft het op mijn verzoek gemaakt. In die periode was ik daar, toen als medisch student, een paar maanden werkzaam in een kliniekje. Ik voelde me er werkelijk opgenomen in de lokale gemeenschap. Het was de tweede keer dat ik in Afrika was: een paar jaar daarvoor was ik in Kenya en Tanzania geweest, maar dat was meer als toeschouwer. Doordat ik me nu echt kon inzetten samen met de andere werkers in het kliniekje in Nigeria kon ik veel dichterbij het beleven van de mensen komen. Vooral de innerlijke kracht van een aantal vrouwen met wie ik optrok raakte me. Hun totale inzet als moeder en als werker, of het nu in de kliniek, op de compound of op het land was, het gaf een gevoel van verbondenheid. De gesprekken die ik met Joseph Agbana hierover had heeft hij in dit beeldje vertaald.

Later, in 1982, ben ik met mijn wederhelft Nico Buisman naar Kameroen gegaan, waar we leefden en werkten in het gebied van de Bakaka, waar het grenst aan dat van de Bamileke. Daar werd ik zelf moeder van onze oudste twee zonen. Weer later, in de 90er jaren hebben we nog een paar jaar bij de Shona in Zimbabwe gewerkt, inmiddels met onze drie zonen. Steeds voelde ik die verbondenheid met de moeders om me heen, een gevoel dat er meteen weer is als ik in Afrika kom. Dit mooi gesneden beeldje geeft dat gevoel weer.

Eind september waren we met leden van de werkgroep in Essen in het Soul of Africa museum van Henning Christoph (verslag zie Footprints 10). Daar herkende ik in meerdere beeldjes weer de trekken van mijn eigen beeldje. Henning heeft o.a. een hele verzameling Yoruba tweelingpoppetjes. Tweelingen bij de Yoruba's hebben een heel bijzondere plaats, zoals overigens bij veel volkeren in alle tijden. De tweeling heten Taiwo en Kehinde: Taiwo is de eerstgeborene die de weg opent en de wereld verkent voor Kehinde de laatstgeborene. Kehinde wordt beschouwd als de oudste. Als er één of beide van de tweeling sterft worden er een of twee houten beeldjes gesneden: Ibeji, 15-30 cm groot. Dit wordt door de ouders verzorgd alsof het levend is, het heeft meestal een wit kleedje aan, het krijgt voedsel, drinken en wordt zelfs verschoond. Een tweeling hebben is toch een heel andere, veel ingewikkelder beleving voor een Yoruba moeder dan één kind op je rug.

Froukje Runia.

Redactie : Als kunstverzamelaars zoeken we naar schoonheid, maar bij tribale kunst vaak ook naar de authentieke beleving, die in een tribaal object besloten zou moeten zitten. Dit koppelen we dan graag aan magische rituelen, waarvan we hopen, en soms aannemen dat het object die heeft ondergaan. Dat maakt dan dat we het object als echt of 'niet echt' menen te kunnen classificeren, wat tot oeverloze discussies kan leiden. Een heel andere, maar zeker zo authentieke beleving ervaart Froukje bij dit mooie beeldje, dat 36 jaar geleden door de Yoruba snijder Joseph Agbana speciaal voor haar werd gesneden.